

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-40>

УДК 351.72

Швець В.Г., Однорог Є.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ НА СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Анотація. У статті досліджено актуальні проблеми розвитку пенсійної системи України. Розглянуто структуру системи пенсійного забезпечення в Україні, її рівні та взаємозв'язок між ними. Охарактеризовано процес реформування пенсійної системи, визначено фактори, що зумовили початок трансформації структури національної пенсійної системи. Виділено основні нормативно-законодавчі акти, прийняття яких стало початком реформування пенсійної системи. Оскільки, відрахування до Пенсійного фонду здійснюються у вигляді єдиного соціального внеску, визначено зміни, що відбулись з єдиним соціальним внеском з проведенням пенсійної реформи. Визначено перспективні напрямки розвитку пенсійної системи, в основі яких лежить зміна моделі відносин між державою, роботодавцями та працівниками.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійна реформа, пенсійне забезпечення, єдиний соціальний внесок, облік соціального страхування.

Shvets Viktor, Odnoroh Yevheniia
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE INFLUENCE OF PENSION REFORM ON THE SYSTEM OF ACCOUNTING OF SOCIAL INSURANCE

Summary. This article examines the practical problems in the development of the pension system in Ukraine. The pension system of Ukraine has been unstable and changeable for a long time and has required fundamental reformation. In recent years, the transformation of the structure of the national pension system has been accomplished, namely, the transition from the solidarity system to the three-tier system. The structure of the pension system in Ukraine, its levels and the interdependency between them are explored. Nowadays, it is essential to impart the compulsory endowment insurance (the second level of the pension system), as well as to improve the voluntary endowment insurance (the third level of the pension system). The process of reforming the pension system is first characterized, then the factors which caused the transformation of the national pension system structure are identified. The necessity of forming a strategy of long-term development of the pension system in Ukraine is established. This strategy is based on the change of the relation between the state, employers and employees. This article also reports on the basic legislative acts influencing the pension system reform. The subject matter of a single social contribution is described and its legal regulation is inquired. At the present day, there is a deficit of the Pension Fund. Considering contributions to the Pension Fund are made in the form of a single social contribution, it is determined the changes of a single social contribution because of the implementation of the pension reform. They must reduce the deficit of the pension budget. However, because of the existence of shadow economy there is a negative impact on the pension system. That is why some actions must be taken to eliminate it. The perspective directions of development of the pension system, which are based on the change of model of relations between the state, employers and employees, are determined. The prospective/future direction of development of the pension system, which is based on changing the model of relations between the state, employers and employees, is proposed.

Keywords: pension system, pension reform, pension coverage, single social contribution, social insurance accounting.

Постановка проблеми. Реформування пенсійної системи України є одним з найважливіших завдань розвитку дієвої ринкової економіки, що спрямована на ефективне соціальне забезпечення населення. В пенсійній системі України довгий час діяли норми, що були прийняті ще за часів СРСР. Проводилась нерезультативна політика, що була спрямована на розширення та впровадження нових пільг на отримання пенсій. У цей період значно зросли видатки на пенсії, а також збільшилась кількість пенсіонерів, що призвело до виникнення дефіциту пенсійних коштів.

У зв'язку з цим, в Україні розпочалося реформування пенсійної системи. Усі проведені зміни призвели до значної трансформації структури національної пенсійної системи, переходу від солідарної системи до трирівневої. Тому, актуальним є дослідження питань змін, що відбулись в пенсійній системі України і як вони вплинули на бухгалтерський облік соціального страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем реформування пенсійної системи у вітчизняній та міжнародній практиці приділяли увагу такі вчені, як: А.П. Білоног, В.І. Грушко, Л.А. Демчук, О.П. Коваль, С.М. Лаптев, Б.О. Надточій, Л.Г. Ткаченко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на те, що в Україні нині триває процес реформування пенсійного забезпечення, залишається актуальним дослідження та розробка подальших дій на всіх етапах проведення пенсійної реформи, а також формування інструментарію реалізації ефективної політики в частині пенсійної системи та соціального страхування. Потребує удосконалення ряд питань щодо обліку соціального страхування, зокрема встановлення розміру максимальної бази нарахування єдиного внеску.

Мета статті. Метою статті є встановлення сутності пенсійної реформи, особливостей її про-

ведення та дослідження її впливу на систему бухгалтерського обліку соціального страхування.

Виклад основного матеріалу. Реформування пенсійної системи в Україні розпочалося у 2003 році, коли був прийнятий Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року № 1058-IV [2], що набув чинності з 01.01.2004 року. Він визначає принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Прийняття даного закону стало початком переходу до трирівневої моделі пенсійної системи, що зорієнтована на страховий принцип.

Незважаючи на поступові дії, пенсійна система України залишалась нестійкою та потребувала фундаментального реформування. Пенсії залишались на низькому рівні, а через велику кількість людей пенсійного віку, видатки на пенсії продовжували зростати. Можна виділити наступні фактори, що зумовили необхідність реформування пенсійної системи України:

- дефіцит коштів Пенсійного фонду України;
- несприятливий демографічний стан, старіння населення;
- великий розмір пенсійних видатків;
- низький розмір пенсій значної частини населення;
- ранній вік виходу на пенсію;
- велика кількість професій, що надають право на достроковий вихід на пенсію та привілеї щодо встановлення розміру пенсії;
- неістотний зв'язок між виплатами та внесками;

– зниження заробітної плати, існування тіньової економіки.

Тому, при існуванні вищенаведених несприятливих факторів, важливим є визначення стратегії довгострокового розвитку пенсійної системи України, в основі якої лежить зміна моделі відносин між державою, роботодавцями та працівниками.

Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів (рис. 1).

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення [2].

Перший рівень є базовим і фінансується за рахунок поточних внесків. Другий рівень є системою обов'язкових індивідуальних накопичувальних рахунків, та передбачає максимальну залежність між внесками та виплатами. Фінансування пенсій другого рівня має здійснюватися шляхом попереднього накопичення коштів. Третій рівень передбачає різні види виплат, зокрема приватне страхування, додаткові професійні пенсії, добровільні індивідуальні рахунки.

Перший етап реформування пенсійної системи в Україні розпочався 1 жовтня 2017 року. Він передбачає реформування солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Саме з цієї дати відбувся перерахунок раніше призначених пенсій. Для перерахунку були використані наступні показники [1]:

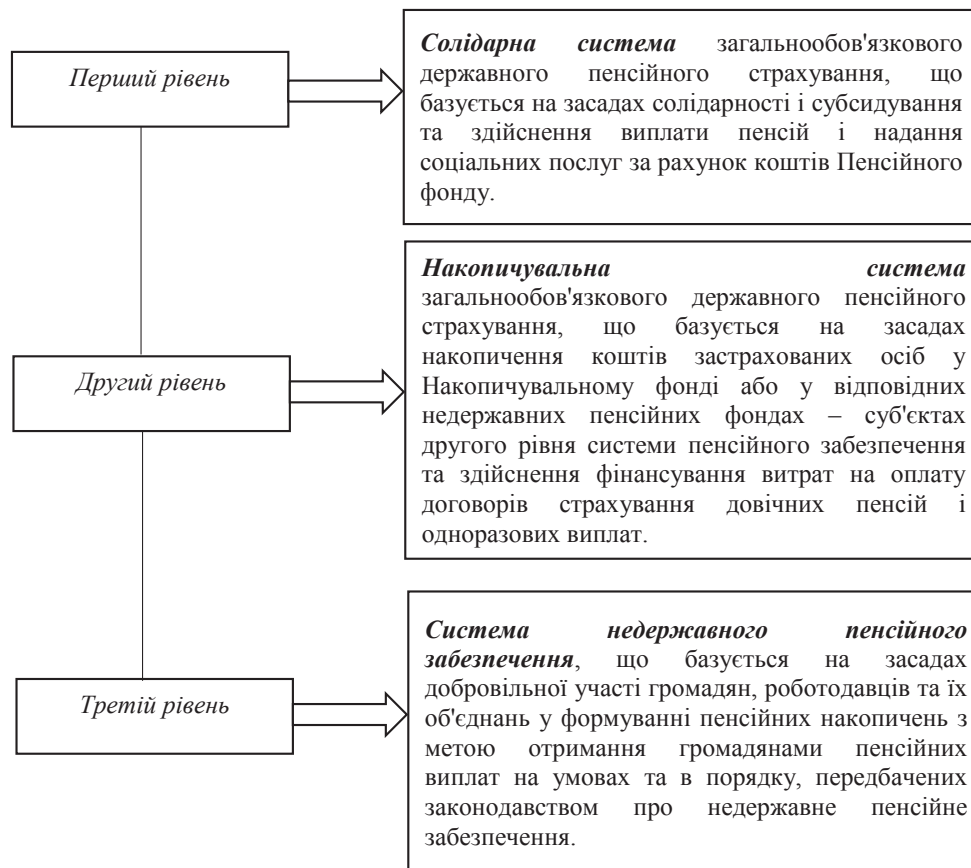

Рис. 1. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: складено автором на основі [2]

– єдиний показник середньомісячної заробітної плати а 2014-2016 роки за даними персоніфікованого обліку Пенсійного фонду України у розмірі 3764,4 грн;

– величина оціни одного року стажу у розмірі 1%;

– стажу 30 років для жінок та 35 років для чоловіків для обчислення пенсії в мінімальному розмірі (для пенсій, призначених до 01.10.2011 року, – при стажі 20 років у жінок і 25 років – у чоловіків) та доплати за понаднормовий стаж (стаж понад 30/35 років, а для пенсій, призначених до 01.10.2011 року, – за стаж відповідно 20/25 років);

– наявний в особи понаднормовий страховий стаж не обмежується;

– показника прожиткового мінімуму для непрацездатних громадян, встановленого на 01.12.2017 року (1373 грн.), замість такого показника станом на 01.10.2017 року (1312 грн.).

Перший етап пенсійної реформи запроваджений для формування фінансової стійкості та надійності пенсійної солідарної системи, а також для забезпечення підґрунтя для наступних етапів реформи.

Другий етап пенсійної реформи передбачає запровадження загальнообов'язкового накопичувального страхування (другий рівень пенсійної системи), а також удосконалення добровільного накопичувального страхування (третій рівень пенсійної системи).

Наповнення Пенсійного фонду України здійснюється шляхом сплатою єдиного соціального внеску бізнес-одинацями. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [3].

Відправною точною прийняття пенсійної реформи став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 року №2148-VIII [1], що вніс зміни до пенсійного законодавства. Сам закон набрав чинності з 11.10.2017 року, але він містить перехідні положення, що передбачають набрання чинності окремих норм закону з 01.01.2018 року та з 01.01.2021 року, а деякі – починають діяти з 01.10.2017 року.

Закон України від 03.10.2017 року №2148-VIII [1] також вніс зміни до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від

08.07.2010 року № 2464-VI [3]. З 01.01.2018 року були встановлені наступні зміни:

– встановлення максимальної бази нарахування ЄСВ у розмірі 15 мінімальних заробітних плат;

– члени фермерських господарств стали платниками ЄСВ, якщо вони не підлягають страхуванню на інших підставах;

– звільнення від сплати ЄСВ підприємців та членів фермерських господарств за себе, якщо вони отримують пенсію за віком або є особами з інвалідністю;

– платники єдиного податку першої групи втратили змогу сплачувати 0,5 мінімального страхового внеску.

З 01.01.2019 року також відбулись зміни в нарахуванні та сплаті єдиного соціального внеску (таблиця 1).

Максимальна величина бази нарахування єдиного внеску у 2019 році збільшилась у зв'язку зі збільшенням мінімальної заробітної плати. Отже, витрати підприємств, в яких працівникам нараховується заробітна плата вище, ніж максимальна величина бази нарахування єдиного внеску, зросли. У випадку, якщо заробітна плата працівника менше мінімальної, то на різницю проводиться донарахування єдиного внеску.

Проведення пенсійної реформи має безпосередній вплив на розрахунок та нарахування єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також порядок його сплати. На даному етапі, були запроваджені дії щодо скорочення дефіциту бюджету на виплату пенсій. Проте, існування тіньової економіки, створює негативний вплив на систему пенсійного забезпечення, тому мають бути прийняті дії щодо його усунення.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Результати проведеного дослідження свідчать, що пенсійна система України має свої недоліки, що стали причиною проведення пенсійної реформи. Реформування пенсійної системи України має бути спрямоване на удосконалення солідарної системи, впровадження накопичувального механізму, розвиток недержавного пенсійного забезпечення, створення приватних пенсійних фондів, формування довіри до держави. Тому, важливим є проведення дієвої політики щодо пенсійного законодавства задля забезпечення ефективного функціонування пенсійної системи.

Перспективами подальшого дослідження є проведення аналізу ефективності дії етапів пенсійної реформи, що були запроваджені, їх впливу на систему пенсійного забезпечення та соціального страхування. Розв'язання проблем щодо нарахування та сплати єдиного соціального внеску, зменшення частки існування тіньової економіки дозволить усунути дефіцит бюджету Пенсійного фонду України.

Таблиця 1

Показники по єдиному соціальному внеску у 2018-2019 роках

Показник	2018 рік	2019 рік
Максимальна величина бази нарахування єдиного внеску (15 розмірів мінімальної заробітної плати)	55845,00 грн	62595,00 грн
Максимальний розмір нарахованого єдиного внеску	12285,90 грн	13770,90 грн
Розмір мінімального страхового внеску	819,06 грн	918,06 грн

Джерело: складено автором на основі [3]

Список літератури:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 року № 2148-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19> (дата звернення: 22.03.2019).
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 року № 1058-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 22.03.2019).
3. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 року № 2464-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> (дата звернення: 22.03.2019).
4. Про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Інструкція Міністерства фінансів України від 20.04.2015 року № 291 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0508-15> (дата звернення: 22.03.2019).
5. Білоног А.П. Пенсійне страхування як джерело інвестицій в економіку України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 194 с.
6. Коваль О.П. Потенційні ризики та загрози запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи. *Економіка та держава*. 2011. № 12. С. 36–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_12_11 (дата звернення: 22.03.2019).
7. Лаптев С.М., Грушко Н.В., Бевзенко О.В. Пенсійна система України: навч. посібник / за ред. В.І. Грушка. Київ : Кондор, 2006. 336 с.
8. Надточий Б.О., Демчук Л.А. Пенсія в Україні. Коментар Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Київ : Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
9. Ткаченко Л.Г. Побудова багаторівневої пенсійної системи як напрям національної пенсійної реформи. *Економіка України*. 2012. № 8. С. 16–22.

References:

1. Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Increasing Pensions no. 2148-VIII (2017, October 3).
2. Law of Ukraine about compulsory state pension insurance no. 1058-IV (2003, July 9).
3. Law of Ukraine on the collection and registration of a single contribution to compulsory state social insurance no. 2464-VI (2010, July 8).
4. Instruction of the Ministry of Finance of Ukraine about the procedure of accrual and payment of a single contribution to the compulsory state social insurance no. 291 (2015, April 20).
5. Bilonoh A.P. (2015). Pensiine strakhuvannia yak dzherelo investytsii v ekonomiku Ukrainy [Pension insurance as a source of investment in Ukraine's economy] (Candidate's thesis). Kyiv, 194 p.
6. Koval O.P. (2011). Potentsiini ryzyky ta zahrozy zaprovadzhennia zahalnooboviazkovoї nakopychualnoi pensiinoї systemy [Potential risks and threats of the introduction of a compulsory accumulative pension system]. *Economy and the state*, no. 12, pp. 36–38.
7. Laptiev S.M., Hrushko N.V., Bevzenko O.V. (2006). Pensiina systema Ukrainy [Pension system of Ukraine]. Kondor, 336 p.
8. Nadtochii B.O. (2006). Pensiia v Ukraini [Pension in Ukraine]. Yurinkom Inter, 512 p.
9. Tkachenko L. (2012). Pobudova bahatorivnevoi pensiinoї systemy yak napriam natsionalnoi pensiinoї reformy [Building a multi-level pension system as a national pension reform]. *Economy of Ukraine*, no. 8, pp. 16–22.